

Ф І Н А Н С И

УДК 336.71(477)

Т.М. БОЛГАР, кандидат економічних наук, доцент,
завідувач кафедри Кременчуцького інституту
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля

СУЧАСНИЙ ФІНАНСОВИЙ СТАН БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

У статті досліджено стан банківської системи України за період 2007–2010 рр. Проаналізовано фінансовий стан БСУ та зроблено висновки щодо впливу нестабільного (кризового) стану економіки України на фінансові показники діяльності банків.

Ключові слова: банківська система України, надійність банків, фінансовий аналіз, фінансова криза, фінансові коефіцієнти.

Постановка проблеми. Ринкова економіка потребує від українських комерційних банків підвищення ефективності управління банківською діяльністю. Важлива роль у реалізації цього завдання відводиться оцінці фінансового стану банку. З її допомогою виробляються стратегія і тактика розвитку банку, обґрунтовуються плани й управлінські рішення, здійснюється контроль за їх виконанням, виявляються резерви підвищення ефективності проведення активних і пасивних операцій, оцінюються результати діяльності банку, його окремих підрозділів.

Успішний розвиток і надійність банківської системи України у сформованих економічних умовах багато в чому залежать від постановки в комерційних банках аналітичної роботи, що дозволяє надавати реальну і всебічну оцінку досягнутим результатам діяльності банків, виявляти їхні сильні і слабкі сторони, визначати конкретні шляхи оптимізації фінансового стану банків. Саме цим і зумовлено написання цієї статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам оцінки та оптимізації фінансового стану банків присвячено праці багатьох провідних зарубіжних і вітчизняних учених, таких як М.Д. Алексеєнко, І.М. Вергуненко, А.М. Герасимович, Г.М. Губрій, О.В. Дзюблюк, С.В. Добринь, Г.Т. Карчева, Л.А. Ключко, В.В. Коваленко, В.М. Ко-

четков, О.А. Криклій, О.В. Крухмаль, О.В. Лук'янець, Р.В. Михайлик, І.М. Парасій-Вергуненко, Л.О. Примостка, С.Т. Пілецька, В.В. Рисін, І.Б. Убілава, І.М. Чмутова та ін.

Стан фінансів (фінансовий стан) банку, на думку О.В. Дзюблюка та Р.В. Михайлюка, визначається наявністю у нього фінансових ресурсів, забезпеченістю грошовими ресурсами, необхідними для діяльності, підтримки нормального режиму роботи, здійснення грошових розрахунків з іншими економічними суб'єктами [1, с. 36].

На думку І.М. Чмутової, фінансовий стан банку визначається двома його головними характеристиками: фінансовою стійкістю та фінансовою результативністю. Фінансова стійкість комерційного банку, у свою чергу, залежить від ліквідності банку, капітальної стійкості, стабільності пасивів банку, кредитної та валютної стійкості. Фінансова результативність банку залежить від ефективності роботи активів банку, маржинальної прибутковості, а також мультиплікатора капіталу [2, с. 219].

І.М. Парасій-Вергуненко та С.Т. Пілецька стверджують, що метою оцінки фінансового стану банку є його аналіз в ретроспективній динаміці для виявлення реальної стійкості банку [3, с. 186; 4, с. 163].

С.В. Мішина, О.Ю. Мішин вважають, що аналіз фінансового стану банку

полягає у визначенні показників ліквідності, фінансової стійкості та ділової активності [5, с. 100].

Поняття «фінансовий стан банку» часто ототожнюють з поняттям «фінансова стійкість», тобто характеризують як динамічну інтегральну характеристику спроможності банку як системи трансформування ресурсів та ризиків повноцінно виконувати свої функції, витримуючи вплив факторів зовнішнього та внутрішнього середовища [6, с. 314].

Метою цієї статті є узагальнення фінансових показників діяльності банківської системи України за період 2007–2010 рр. та визначення ступеня впливу фінансової кризи на сучасний стан БСУ.

Виклад основного матеріалу. Фінансовий стан банку відзначається достатністю, збалансованістю та оптимальним співвідношенням фінансових ресурсів і активів за умов підтримання на достатньому рівні ліквідності й платоспроможності, зростання прибутку та мінімізації ризиків і здатністю витримувати непередбачені втрати і зберігати стан ефективного функціонування. Стійкий фінансовий стан забезпечує спроможність комерційного банку ефективно працювати, досягати окреслених цілей, протидіючи різноманітним ризикам у процесі

діяльності на ринку фінансових послуг [7, с. 13].

Сучасний етап розвитку банківської системи характеризується відносною стабілізацією банків при зростанні обсягів банківських операцій. Функціонування банківської системи в кризових ситуаціях характеризується зростанням ризику ліквідності, валютного, кредитного, процентного та інших ризиків унаслідок значного відтоку депозитів, невисокого рівня надходжень від погашення активів, обмеженням можливостей банків щодо кредитування економіки та залучення коштів на міжбанківському та зовнішніх фінансових ринках. За таких обставин підтримання ліквідності банків відбувається значною мірою за рахунок кредитів рефінансування, отриманих від Національного банку України [8, с. 98].

Для визначення сучасного стану та порівняння показників діяльності нами розглянуто та проаналізовано фінансовий стан банківської системи України, для чого обрано період 2007–2010 рр., коли у середині 2008 р. вітчизняна банківська система відчула негативний вплив Світової фінансової кризи 2007 р., яка розпочалася у США.

Основні показники діяльності банків України наведено в табл. 1 [9].

Таблиця 1

Основні показники діяльності банків України

Показник	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.
Кількість зареєстрованих банків	198	198	197	194
Кількість діючих банків	175	184	182	176
Активи, млн грн				
Загальні активи	619086	973332	1001626	942088
Чисті активи	599396	926086	880302	1090248
Кредитний портфель	485507	792384	747348	755030
У тому числі: кредити, надані суб'єктам господарювання	276184	472584	474991	508288
Кредити, надані фізичним особам	153633	268857	222538	186540
Довгострокові кредити	291963	507715	441778	420061
Проблемні кредити (прострочені й сумнівні)	6357	18015	69935	84851
Вкладення в цінні папери	28693	40610	39335	83559
Резерви за активними операціями банків	20188	48409	122433	148839
Пасиви, млн грн				
Пасиви, всього	599396	926086	880302	942088
Власний капітал	69578	119263	115175	137725
Зобов'язання банків	529818	806823	765127	804363
Доходи, млн грн	68185	122580	142995	136848
Витрати, млн грн	61565	115276	181445	149875

З огляду на різке погіршення якості кредитного портфеля, вітчизняні банки були змушені, починаючи з 2009 р., більше ніж удвічі істотно збільшити резерви за активними операціями, насамперед кредитними, що зменшило їх прибуток. Витрати простежуються за всіма основними параметрами їх діяльності.

Як видно з табл. 1, величина як загальних, так і чистих (скоригованих на резерви за активними операціями) активів, збільшувалась стабільно протягом всього аналізованого періоду. Це відбулось в основному за рахунок зростання високоліквідних активів (з 63726 млн грн у 2007 р. до 120535 млн грн у 2010).

Необхідність суттєвого нарощування ліквідних коштів стала для банків об'єктивною необхідністю через кредитний бум, який спостерігався протягом 2005–2008 рр., коли банки надавали перевагу прибутковості над ліквідністю. Така політика призвела до того, що станом на 01.01.2009 р. банківська система України мала низький рівень високоліквідних коштів, який дорівнював лише 8,8%, тоді як на початок 2008 р. він становив 10,3%. У 2010 р. частка високоліквідних активів у загальних становила 11,03%.

Відзначимо, що зростання кредитного портфеля банків протягом 2007–2010 рр. на 55,5% відбулось за рахунок збільшення кредитів, наданих суб'єктам господарювання (на 84% у 2010 р. в порівнянні з 2007). Питома вага кредитів,

наданих фізичним особам, коливалась від 31,6% у 2007 р. до 24,7 у 2010. У цей же період кількість проблемних кредитів (прострочених та сумнівних) зросла від 6357 млн грн у 2007 р. до 84851 млн грн у 2010 р., тобто в 13,3 раза. Така ситуація підтверджує високу ризикованість кредитної політики окремих банків, які недостатньо уваги приділяли кредитуванню фізичних осіб.

Використання окремими банками спрощених методик кредитного скорингу давало змогу класифікувати позичальників за оптимістичним сценарієм як надійних та формувати мінімальні резерви. Кредитна експансія призвела до різкого зростання кредитного ризику, низького рівня управління та контролю за ризиками кредитних операцій, зниження запасу міцності банків та різкого погіршення їх фінансового стану.

Проведений аналіз показує стійку тенденцію перевищення доходів над витратами банків у 2007–2008 рр., тоді як у 2009 р. відбувся негативний злам у зворотному напрямі, і на 01.01.2010 р. витрати банків перевищили доходи на 38450 млн грн, а на 01.01.2011 р. – на 13027 млн грн, що свідчить про покращання ситуації.

Використовуючи коефіцієнтний метод, нами проаналізовано фінансовий стан банківської системи, а використовуючи статистичні дані за період 2007–2010 рр., розраховано визначені показники, значення яких занесено до табл. 2.

Таблиця 2

Основні показники фінансового стану банків України у 2007–2010 рр.

Показник	2007	2008	2009	2010
Коефіцієнт надійності	0,131	0,148	0,151	0,171
Коефіцієнт фінансового важеля	7,615	6,765	6,643	5,840
Коефіцієнт захищеності власного капіталу	0,404	0,314	0,320	0,287
Коефіцієнт мультиплікатора капіталу	13,981	11,232	7,328	6,459
Коефіцієнт активності залучення ресурсів	0,884	0,871	0,862	0,854
Коефіцієнт активності використання залучених коштів у кредитний портфель	0,900	0,904	0,849	0,835
Коефіцієнт активності використання строкових депозитів у кредитний портфель	2,653	2,934	3,110	3,230
Коефіцієнт миттєвої ліквідності	0,536	0,6238	0,6445	0,588
Коефіцієнт поточної ліквідності	0,7531	0,7516	0,729	0,7733
Коефіцієнт короткострокової ліквідності	0,3993	0,3299	0,3588	0,9119

Показник	2007	2008	2009	2010
Коефіцієнт загальної ліквідності зобов'язань	1,131	1,148	1,160	1,171
Коефіцієнт ресурсної ліквідності зобов'язань	0,947	0,988	0,976	0,962
Коефіцієнт ліквідного співвідношення виданих кредитів і залучених депозитів	1,498	1,669	1,353	1,415
Чиста процентна маржа, %	5,030	5,300	6,210	5,790
Чистий спред, %	5,310	5,180	5,290	4,840
Рентабельність активів, %	1,500	1,030	-4,380	-1,450
Рентабельність загального капіталу, %	12,670	8,510	-32,520	-10,190

Коефіцієнт надійності у 2007 р. найбільше наблизився до свого мінімального значення і склав 13,1%, що на 4 процентних пункти менше значення 2010 р. Щорічне збільшення цього показника, максимальне значення якого у 2010 р. склало 17,1%, свідчить про зменшення рівня залежності банків від залучених коштів. Таким чином, банківська система України має високу забезпеченість власним капіталом, а отже, високу надійність.

Коефіцієнт фінансового важеля є оберненим показником до коефіцієнта надійності, він досяг свого максимального значення у 2007 р. і склав 7,615, що на 1,775 процентних пункти більше значення 2010 р. Характерним є те, що значення цього показника не досягає оптимального співвідношення 20:1 протягом 2007–2010 рр. Зменшення коефіцієнта фінансового важеля у динаміці свідчить не тільки про зменшення активності банків щодо залучення вільних коштів на грошовому ринку, але й про паралельне збільшення їх фінансової стійкості.

Розраховані дані свідчать про **зниження захищеності власного капіталу від інфляції**, оскільки частка капіталу, що розміщена у власних капіталізованих активах, щорічно зменшується. Це підтверджується зниженням відповідного коефіцієнта з 0,404 у 2007 до 0,287 у 2010 р. Ця тенденція позитивна, адже надмірна концентрація капіталу (більше ніж 0,25) в нерухомості, обладнанні та інших матеріальних активах може призвести до погіршення ліквідності та платоспроможності банків.

Коефіцієнт мультиплікатора показує, яка кількість гривні активів має бути забезпечена гривнею власного капіталу і, відповідно, яка частка банківських ресурсів може бути у формі боргових зобов'язань. Коефіцієнт підкреслює нестабільність фінансового стану банківської системи у 2007 р. й при рівні 14 свідчить про зацікавленість акціонерів у проведенні ризикової діяльності для максимізації власного прибутку. У 2010 р. зазначений показник досяг мінімального значення, тобто 6,459, при оптимальному значенні 12–15.

Рівень ділової активності щодо використання позичених і залучених коштів характеризує коефіцієнт активності залучених ресурсів, який має тенденцію до зменшення: у 2007 р. він становив 0,884, а у 2010 – 0,854. Рівень цих показників досить високий, оскільки його оптимальне значення становить 0,8–0,85, це свідчить про ефективну депозитну політику банків.

Коефіцієнт використання залучених коштів у кредитний портфель свідчить про активну кредитну політику банків, оскільки значення показника хоча й має тенденцію до зменшення, проте залишається на дуже високому рівні: у 2007 р. – 0,9, а у 2010 – 0,854.

Коефіцієнт активності використання строкових депозитів у кредитний портфель щорічно зростає, при цьому його значення перевищує 100%: у 2007 р. – 265,3, у 2010 – 323%. Це свідчить про те, що для надання кредитів клієнтам банки використовують не тільки строкові депозити, а й інші залучені кошти.

Слід відзначити, що для банківської системи України характерна надлишкова ліквідність, адже *коефіцієнт миттєвої ліквідності* значно перевищує нормативне значення в 20%. Концентрація значної частини коштів у вигляді високоліквідних активів недоцільна, адже розміщення їх у вигляді наданих кредитів надало б змогу банку отримати більший прибуток.

Коефіцієнт поточної ліквідності, за допомогою якого визначається збалансованість строків і сум ліквідних активів та зобов'язань банків, протягом 2007–2010 рр. також достатньо високий. Так, при нормативному значенні в 40% у 2007 р. цей коефіцієнт склав 75,31, а в 2010 – 77,33%. Таким чином, банки здатні виконувати свої поточні зобов'язання за рахунок ліквідних активів терміном погашення до 31 дня.

Коефіцієнт короткострокової ліквідності встановлюється для контролю за здатністю банку виконувати прийняті ним короткострокові зобов'язання за рахунок ліквідних активів. Значення коефіцієнта протягом визначеного періоду значно збільшилось з 39,93 у 2007 до 91,19% у 2010 р. Причиною такого підвищення показника є зміни в «Інструкції про порядок регулювання діяльності банків України» № 541 від 10.09.2009 [10], згідно з якими нормативне значення коефіцієнта короткострокової ліквідності зросло з 20 до 60%. Таким чином, банки здатні забезпечити виконання своїх зобов'язань протягом одного року.

Коефіцієнт загальної ліквідності зобов'язань, який характеризує можливість банків погашати зобов'язання всіма активами, перевищує оптимальне значення в 100%: у 2007 р. він склав 113,1, а у 2010 – 117,1%. Щорічне підвищення показника свідчить про спроможність банків погасити будь-які зобов'язання перед клієнтами.

Коефіцієнт ресурсної ліквідності зобов'язань, оптимальне значення якого становить 70–80%, достатньо високий: у 2007 р. – 94,7, у 2010 – 96,2%. Це свідчить про підвищення забезпеченості доходними активами всіх зобов'язань банків.

Динаміка коефіцієнтів ліквідного співвідношення виданих кредитів і залучених депозитів протягом 2007–2010 рр. має хвилеподібний характер, при цьому коефіцієнт значно перевищує нормативне значення в 70–80%. Це означає, що ризик ліквідного погашення основного обсягу зобов'язань перед клієнтами банку має зростаючу тенденцію. Отже, видані кредити забезпечені достатнім обсягом залучених депозитів і банківській системі не загрожує незбалансована ліквідність.

Показник чистої процентної маржі, який використовується для визначення рівня ефективності використання активів залежно від вартості залучених ресурсів, досить високий (оптимальне значення – 4,5%). Значення показника протягом 2007–2009 рр. щорічно зростало від 5,03 (у 2007 р.) до 6,21% (у 2009 р.), проте у 2010 р. його значення зменшилось до 5,79%, що відбулось за рахунок зниження процентних доходів.

Динаміка показника чистого спреду протягом 2007–2010 рр. має хвилеподібний характер і демонструє ефективність кредитної діяльності банків, оскільки його розмір значно перевищує оптимальне значення (1,25%). Таким чином, для банків характерна узгодженість процентної політики за кредитними та депозитними операціями.

Рентабельність активів, що показує рівень окупності чистим прибутком середньорічних активів, протягом 2007–2009 рр. щорічно зменшувалась з 1,5 у 2007 р. до 4,38% у 2009, що спричинено зниженням чистого прибутку банків у кризовий період. Хоча у 2010 р. показник залишається від'ємним, його значення порівняно з попереднім роком збільшилось і становить –1,45%. Таким чином, банківська система України характеризується неефективним використанням наявних ресурсів, оскільки значення коефіцієнта менше оптимального значення (1%).

Рентабельність загального капіталу має аналогічну динаміку, що і рентабельність активів. Цей показник характеризує економічну віддачу капіталу і показує, що протягом 2007–2010 рр.

для банківської системи характерне не-ефективне управління щодо розміщення активів, тобто їх можливістю приносити дохід.

Висновки. Проаналізувавши основні показники, що характеризують фінансовий стан банківської системи, можна зробити такі висновки:

- банківська система України сьогодні характеризується високою забезпеченістю власним капіталом, а отже, надійністю;

- для БСУ характерне зменшення активності банків щодо залучення вільних коштів на грошовому ринку;

- концентрація капіталу в капіталізованих активах свідчить про захищеність власного капіталу;

- ступінь покриття активів капіталом, який визначається коефіцієнтом мультиплікатора капіталу, нижчий ніж оптимальне значення (12–15%);

- рівень ділової активності щодо використання позичених і залучених коштів показує ефективну депозитну політику банків;

- для банківської системи України характерна надлишкова ліквідність;

- видані кредити забезпечені переважаючим обсягом залучених депозитів, і банківській системі не загрожує незбалансована ліквідність;

- характерне ефективне використання активів та узгодженість процентної політики за кредитними та депозитними операціями;

- від'ємне значення рентабельності активів та загального капіталу свідчить про неефективне використання наявних ресурсів та неефективне управління щодо розміщення активів.

Таким чином, узагальнення фінансових показників діяльності банківської системи України за період 2007–2010 рр. дає можливість констатувати, що найбільш відчутним у негативному плані був вплив наслідків фінансової кризи на діяльність банків БСУ саме в період кінця 2008–2009 рр. Сьогодні регулятор приймає ряд змін до законів, які регламентують банківську діяльність, про-

водить грамотну грошово-кредитну політику, чим сприяє стабілізації та підвищенню ефективності діяльності вітчизняних банків.

Список використаної літератури

1. Дзюблюк О.В. Фінансова стійкість банків як основа ефективного функціонування кредитної системи: монографія / О.В. Дзюблюк, Р.В. Михайлюк. – Тернопіль: ТНЕУ, 2009. – 316 с.

2. Чмутова І.М. Аналіз банківської діяльності: конспект лекцій / І.М. Чмутова. – Х.: Вид-во ХНЕУ, 2009. – 256 с.

3. Парасій-Вергуненко І.М. Аналіз банківської діяльності: навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисципліни / І.М. Парасій-Вергуненко. – К.: КНЕУ, 2003. – 347 с.

4. Пілецька С.Т. Аналіз банківської діяльності: курс лекцій / С.Т. Пілецька, О.А. Сапліна. – Краматорськ: ДДМА, 2009. – 204 с.

5. Мішина С.В. Аналіз у бюджетних та кредитних установах: конспект лекцій для студентів спеціальності 6.050100 «Облік і аудит» усіх форм навчання / С.В. Мішина, О.Ю. Мішин. – Х.: Вид-во ХНЕУ, 2007. – 144 с.

6. Поддєрьогін А.М. Фінанси підприємств: підручник / А.М. Поддєрьогін та ін. / керівник авт. кол. і наук. ред. проф. А.М. Поддєрьогін. – 3-тє вид., перероб. та доп. – К.: КНЕУ, 2000. – 460 с.

7. Карчева Г. Особливості функціонування банківської системи України в умовах фінансово-економічної кризи / Г. Карчева // Вісник НБУ. – 2009. – № 11. – С. 12–18.

8. Ключко Л.А. Забезпечення фінансової стабільності банків в умовах фінансової кризи / Л.А. Ключко // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 10 (100). – С. 97–105.

9. Офіційний сайт Національного банку України // <http://www.bank.gov.ua>

10. Інструкція про порядок регулювання банків в Україні. Затверджена постановою Правління НБУ від 28.08.2001 № 368 // <http://zakon.rada.gov.ua>

В статье исследовано состояние банковской системы Украины за период 2007–2010 гг. Проанализировано финансовое состояние БСУ и сделаны выводы относительно влияния нестабильного (кризисного) состояния экономики Украины на финансовые показатели деятельности банков.

Ключевые слова: *банковская система Украины, надежность банков, финансовый анализ, финансовый кризис, финансовые коэффициенты.*

In the scientific article probed the state of the banking system of Ukraine for period 2007–2010. The financial state of BSU is analyzed and conclusions are done in relation to influence of the unstable (crisis) state of economy of Ukraine on financial performance of banks indicators.

Key words: *banking system of Ukraine, reliability of banks, financial analysis, financial crisis, and financial coefficients.*

Надійшло до редакції 15.09.2011